

לשכת רב הקמפוס

אוניברסיטת בר-אילן

הפקולטה למדעי היהדות

דף שבו עי

פרשת בלק, תשע"ד
מספר 1075מאת המרכז ללימודי יסוד ביהדות
ע"ש הלנה ופאול שולמן

"ניעמד פינחס ויפלל ותעצר המגפה" – כיצד עצר פינחס את המגפה? ד"ר גלעד ששון

בסוף פרשתנו מסופר שה' נוגף את העם על הליכתם אחר בנות מואב ומדיין ואחר אלוהיהן. המגיפה נעצרת לאחר התערבותו של פינחס: "ויבא אחר איש ישראל אל הקבה וידקור את שניהם את איש ישראל ואת האשה אל קבתה ותעצר המגפה מעל בני ישראל" (במד' כה:ח). משמע מפסוק זה כי הריגת זמרי וכוזבי על ידי פינחס היא שעצרה את המגפה.

חטא העם ומעשהו של פינחס נזכרים פעם נוספת בתנ"ך בספר תהלים:

ויצמדו לבעל פעור ויאכלו זבחי מתים: ויכעיסו במעלליהם ותפרץ בם מגפה: ויעמד פינחס ויפלל ותעצר המגפה: ותחשב לו לצדקה לדר נדר עד עולם (תה' קו:כח-לא).

מעשהו של פינחס לעצירת המגפה מתואר כאן במילים "ניעמד פינחס ויפלל". השאלה היא מהי הפעולה המתוארת וכנגד מי היא נעשתה. ולפיכך האם במילים אלה ישנה חזרה על המסופר בספר במדבר או יש בהם חידוש? שורש המילה "ויפלל" הוא פל"ל, ומשמעותו "ישב בדין על מישור", ובמקרה הנדון – הידיין.¹ אם כן, מעשה הקנאות של פינחס נגד זמרי וכזבי מתואר בתהלים כעשיית דין, והיא שעוצרת את המגפה. אין כאן שינוי מן המסופר בפרשתנו אלא הגדרה של המעשה.

בכמה מקורות בספרות חז"ל מובא סיפור מקראי מורחב המתאר את שרשרת הנסים שנעשו לפינחס באותו מאורע.² בתיאור זה נזכר הפסוק מתהלים, והמילה "ויפלל" מתפרשת בכל מקור באופן אחר. במקורות שיובאו להלן יש לבחון שוב: מהי הפעולה ונגד מי היא נעשית? המקור הקדום ביותר הוא המדרש התנאי ספרי במדבר (פיסקא קלא, מהדורת כהנא, עמ' נה):

* ד"ר גלעד ששון, המחלקה לתלמוד, אוניברסיטת בר אילן.

¹ מנחם צבי קדרי, ערך "פלל", מילון העברית המקראית, רמת גן תשס"ו, עמ' 860.

² בדרשות חז"ל על מעשה הקנאות של פינחס עסקו חננאל מאק, "קנאותו של פינחס בן אלעזר בן אהרן הכהן", מחניים ה (תשנ"ג), עמ' 122-129; ברכי אליצור, "הערצה מול התנגדות לקנאות פינחס בראי הדורות (מהמקרא ועד לספרות חז"ל)", נטועים, יז (תשע"א), עמ' 9-39. ניתוח של הדרשה מספרי במדבר שלהלן תוך השוואה למקבילתה בבבלי ראו יונה פרנקל, דרכי האגדה והמדרש, תל אביב 1996, עמ' 312-319. ניתוח דרשות חז"ל על מעשיו של פינחס לאור הפסוק מתהלים ראו David A. Bernat, "Phinehas' Intercessory Prayer: A Rabbinic and Targumic Reading of the Baal Peor Narrative", JJS 58, 2 (2007), pp. 263-282. בדבריי להלן אני מבקש לחדד ולהשלים כמה נקודות על מאמרו של ברנאט.

נס ו', שהיה המלאך מחבל לפניו ויוצא. כיון שראה פינחס את המלאך שהיה מחבל יותר מדי השליכן לארץ ועמד ופילל, שנ' ויעמוד פינחס ופילל [ותעצר המגפה] ותחשב לו לצדקה' (תה' קו:ל).

לפי הספרי, בנסים הקודמים לנס השישי מתלווה אל פינחס מלאך המסייע בידו לפגוע בזמרי ובכזבי. לאחר שפינחס דקר את שניהם ברומח והניף אותם החל המלאך לפגוע בעם. כאשר ראה פינחס כי המלאך הורג רבים בעם מיד "השליכן לארץ ועמד ופילל". השאלה שיש לשאול על משפט זה היא אם הוא שומר על המשמעות המקורית של הפסוק מתהלים או שמא יש כאן דרשה הנותנת לפסוק משמעות חדשה.

נראה כי כאן אין מדובר בעשיית דין אלא בתפילה, שגם היא מהשורש פל"ל אך בבניין התפעל, ולזה כמה ראיות:

[א] במדרשי התנאים מופיע פסוק זה לא אחת במשמעות של תפילה;³
 [ב] במקבילה שבירושלמי סנהדרין⁴ הנוסח הוא "השליכן לארץ ועמד ונתפלל";
 [ג] עשיית הדין עם זמרי וכזבי הייתה בדקירתם, שכאמור נזכרת קודם לקטע המצוטט מהספרי ולא בהשלכתם. משמע שהשלכתם נועדה להרחקתם כדי שפינחס יוכל להתפלל.⁵
 אם כן, לפי דרשה זו יש כאן פער כפול לעומת המקור בתהלים: ראשית, הכתובת לפעולתו של פינחס היא ה' ולא החוטאים. שנית, מדובר בתפילה ולא בעשיית דין. המעשה הלוחמני הומר בפעולה רוחנית.

במקור ארץ-ישראלי אחר, במדרש תנחומא⁶ מובא התיאור הבא:
 כשראה פינחס שעמד [=המלאך] ללותן חבטן בקרקע, ועמד והתפלל וסילקו, הה"ד ויעמד פינחס ויפלל' (תה' קו:ל), שהוא עשה את הדין, אין ויפלל' אלא דין, שנאמר ונתן בפלילים' (שמ' כא:כב).

במקור זה שני שינויים לעומת הדרשה התנאית. ראשית, יש כאן שילוב של שתי המשמעויות של המילה "ויפלל" גם זו של הפשט: עשיית דין, אבל גם זו של הדרש: תפילה. שנית, כאן נאמר "חבטן בקרקע" ולא "השליכן". חבטה היא השלכה בכוח רב, ולפעולה זו יש גם קונוטציה אלימה.⁷ השאלה היא אם עשיית הדין מכוונת להריגת זמרי וכזבי כפי שמשמע מתהלים. נראה כי מאחר שעשיית הדין מופיעה כאן לאחר שפינחס דקר אותם ולאחר ש"חבטן בקרקע", הכתובת לעשיית הדין היא הקב"ה ולא החוטאים. אם כן מהי עשיית הדין מול הקב"ה שאליה רומז התנחומא? נראה כי את התשובה ניתן למצוא במקבילה הבבליית לדרשה התנאית מהספרי, המובאת בתלמוד הבבלי:⁸

בא וחיבטן לפני המקום, אמ' לפניו: רבוננו שלעולם, על אלו יפלו עשרים וארבעה אלף מישראל? והינו דכת' ויעמד פינחס ויפלל ותעצר המגפה" (תהלים קו:ל) ויתפלל לא נאמ' אלא "ויפלל", א"ר אלעזר: מלמ' שעשה פלילות עם קונו. בקשו מלאכי השרת לדחפו, אמר להן הקב"ה: הניחו לו קנאי בן קנאי הוא משיב חמה בן משיב חמה הוא.
 במקור אמוראי בבלי זה שני הבדלים לעומת הדרשה התנאית, ונראה כי יש בהם פיתוח לדרשת התנחומא:

[א] פינחס חובט את זמרי וכזבי ולא משליך אותם.
 [ב] פינחס עושה דין מול הקב"ה ומטיח כלפיו דברים קשים ובפירוש לא מתפלל.
 מחד דרשה זו שומרת על המשמעות של עשיית הדין כמו בתהלים, אך מאידך עשיית הדין היא כלפי הקב"ה.

³ דוגמה: "כי יראה כי אזלת יד' (דב' לב:לו)...כשרואה שאין בהם בני אדם שמבקשים עליהם רחמים כפינחס שנאמר ויעמד פינחס ויפלל' (תה' קו:ל)" (ספרי דברים, פיסקא שכו, מהדורת פינקלשטיין, עמ' 378).

⁴ יב, כח ע"ד, מהדורת האקדמיה, עמ' 1322.

⁵ ייתכן שפינחס משליך לארץ את זמרי וכזבי לאחר שהניף אותם באמצעות הרומח, מאחר שהוא ככהן מבקש בתפילתו לשאת את כפיו.

⁶ בלק ל, מהדורת בובר, עמ' 149.

⁷ הביטוי "חבט בקרקע" מופיע בספרות חז"ל גם במשמעות של הריגה, לדוגמה: "אמר להן שמעון בן שטח: בעלי מחשבות אתם, יבא בעל מחשבות ויפרע מכם. מיד בא גבריאל וחבטן בקרקע, ומתו" (בבלי סנהדרין יט ע"ב).

⁸ סנהדרין פב ע"ב, ע"פ כת"י יד הרב הרצוג.

פינחס טוען נגד הקב"ה שהוא פוגע בחפים מפשע בענישה קיבוצית. המלאכים מבקשים לפגוע בפינחס אבל הקב"ה מצדיק אותו. הביטוי "קנאי בן קנאי הוא, משיב חמה בן משיב חמה הוא" מדגיש את ייחוסו של פינחס לאהרון שהשיב את חמתו של ה' באמצעות המחתה אך גם ללוי ולשבט לוי שפעלו מתוך קנאתם בשכם וכנגד חוטאי העגל.⁹ בביטוי זה ישנה אמירה כי המגפה נעצרה על ידי פעולה כפולה מצד פינחס: קנאות והשבת חמה. קנאות נגד זמרי וכזבי כמתואר בספר במדבר והשבת חמה כנגד ה' לאור הקריאה הדרשנית על הפסוק מתהלים.

עורך: הרב ד"ר חיים טלבי
עריכה לשונית: ד"ר יצחק הילמן

⁹ ביטוי זה נשען על הפסוק "פינחס בן אלעזר בן אהרן הכהן השיב את חמתו מעל בני ישראל בקנאו את קנאתי בתוכם" (במד' כה:יא). מקורו של הביטוי בספרי במדבר אך שם הוא מובא בהקשר אחר.